

Parkanläggningen på Kungsholms fort i Karlskrona

Inledning

Örlogsstaden Karlskrona är sedan 1998 upptagen på UNESCO:s världsarvslista. Kungsholms fort ingår i världsarvet och är beläget söder om Karlskrona stad och marinbasen, med syfte att försvara Kungsdjupet/ Kungsholmsgattet, det för större fartyg enda farbara inloppet till staden och örlogsbasen. Under sommartid är Kungsholms fort den mest välfrekventerade guidade turen som Karlskrona turistbyrå arrangerar. Bland Karlskronabor är parkanläggningen på Kungsholms fort en väl vårdad historia.

Enligt lokalhistorikern Olle Melin är parken anlagd i slutet av 1870-talet och skall vara skapad av fortifikationsofficeren C A Bergman. Melin hävdar att Bergman planterat ”ett stort antal mindre vanliga trädslag, som i många fall infördes från örlogsfartyg vid hemkomsten från utlandsexpeditioner.” Det ursprungliga exotiska växtmaterialet finns inte kvar då det förstörts under de hårda krigsvintrarna på 1940-talet.¹ Skärgårdstrafiken i Karlskrona knyter an till berättelsen om växtlighetens ursprung, men hävdar att parken tillkom i samband med fortets anläggande 1680.² Varken Melin eller Skärgårdstrafiken återger några källor för sina utsagor, varför dessa får representera en muntlig tradition som florerar i Karlskrona om parkens ursprung.

Roger Jonsson konstaterar dock i sitt examensarbete *Kunskapsunderlag inför ett framtida vårdprogram på Kungsholms fort*:

Trots omfattande arkivstudier och intervjuer av personer med anknytning till fortet, visade sig det historiska källmaterialet om parken på Kungsholms fort vara och förbli ganska begränsat. Att det inte framkommit mer uppgifter om parkens sägenomspunna bakgrund samt de tankar, ideologier och ambitioner som parkens ägare och förvaltare burit på, har varit till viss besvikelse.³

Jonssons examensarbete utfördes på Statens Lantbruksuniversitet Alnarp, på uppdrag av Fortifikationsverket och är ett av tre verk om Kungsholms fort som vilar på vetenskaplig grund. Den muntliga tradition som lokalt företräds kunde han inte finna belägg för i källorna, vilket till synes var en besvikelse för Jonsson. Traditionen med att hemföra buskar och träd menar han vidare påbörjades först 1978 med långresefartyget Älvsnabbens näst sista

¹ Melin 2002 s. 126

² Audioguide på *M/F Gåsefjärden*

³ Jonsson 2006 Förord

expedition.⁴ Olle Melin hävdade år 2002 att händelsen 1978 var ett återupptagande av en gammal tradition.⁵

Den muntliga tradition Melin gör sig till representant för kunde Jonsson inte belägga. Syftet med denna artikel är att försöka klargöra om det funnits någon tradition att hemföra träd och buskar på flottans fartyg, för att plantera på Kungsholms fort. Frågan som skall försöka besvaras är: Har det funnits en gammal tradition att hemföra träd och buskar från flottans expeditioner till fjärran länder, eller är det en muntlig tradition som uppstått lokalt?

Källor

De källor som ligger till grund för denna studie är framförallt tidningsmaterial som återfinns i museet på Kungsholms fort. Tyvärr är detta material till stora delar odaterat, varför det är svårt att veta när tidningsartiklarna har varit publicerade utan tillgång till något större tidningsarkiv av den typ som finns på Kungliga biblioteket (KB). Att på KB sedan planlöst söka igenom de mikrofilmade tidningsläggen är dock lite som att leta efter en nål i en höstack, utan riktninggivare om när en artikel kan ha varit publicerad.

I en äldre artikel från *Svenska Dagbladet* figurerar dock kapten Bjarne Rydell. Han tjänstgjorde på KA 2 under åren 1951-1955.⁶ På baksidan av artikeln återfinns en tablå för Radiprogrammen onsdagen den 8 juli, ett datum som inföll år 1953, varför artikeln bör ha varit införd i *SvD* någon eller några dagar före onsdagen den 8 juli 1953. Vid en sökning efter artikeln på KB visade det sig att den var införd onsdagen den 8 juli 1953 med rubriken *Afrikansk flora och "cubansk" hamn attraktioner på Kungsholms kastell*.⁷ Rubriken och dateringen var bortklippt i den version som återfinns på Kungsholms forts museum.

Ytterligare en odaterad *SvD* artikel, *Bara växterna skjuter skott*, återfinns i samlingen. Denna är skriven och publicerad 314 år efter Karl XI:s beslut att anlägga Karlskrona 1679 och veckan innan Bo-93 invigdes i Karlskrona den 31 juli 1993.⁸ Bilderna som illustrerar artikeln är tagna på sommaren, vilket rimligtvis bör innebära att artikeln är skriven och publicerad under sommaren. Sammantaget visar detta att artikeln är publicerad sista veckan i juli 1993. En sökning på KB visade att artikeln var införd i *SvD* måndagen den 26 juli 1993.⁹

⁴ Jonsson 2006 s. 72

⁵ Melin 2002 s. 127

⁶ Melin 2002 s. 56ff

⁷ Afrikansk flora och "cubansk" hamn attraktioner på Kungsholms kastell; *SvD* onsdagen den 8 juli 1953

⁸ Bo-93 avhölls i Karlskrona 31/7-22/8 1993

⁹ Bara växterna skjuter skott; *SvD* måndagen den 26 juli 1993

Tidningsartiklarna är reportage om Kungsholms fort innehållande intervjuer med personer som var verksamma på fortet vid tillfället för reporterns besök. Artiklarna speglar därför den bild de lokalt verksamma hade av fortet och den bild de ville förmedla.

Senta Centervall har skrivit sin släkts historia och då hennes pappa, Anders Fredrik Centervall, var den person som 1892 organiserade Karlskrona Artillerikår och sedermera också Kustartilleriet 1902, kom familjen Centervall att halvårsvis att vara bosatt på Kungsholms fort från år 1892. Hon skildrar i släktrönikan fortet och dess park. Det är kanske den tidigaste ögonvittnesskildringen som finns bevarad av parken, varför hennes uppgifter är av stort värde. Skriften är också en av de källor Juan Carlos Danckwardt använder sig av.¹⁰

Fortchefen H. Mohr framställde under sin tid på Kungsholms fort *Historiska anteckningar om Kungsholmen (samlade 1947-1953)*. Mohrs anteckningar är den källa som ligger närmast i tid till de omtalade krigsvintrarna som skall ha förstört de mer exotiska träden som anses ha hemförts av flottan.¹¹

Under perioden 1953-1980 var *HMS Älvsnabben* det primära långresefartyget i flottan. Fartyget genomförde 25 långresor under perioden och fick med detta en ikonisk status bland flottans personal. *HMS Älvsnabbens* loggböcker finns bevarade på Krigsarkivet och dessa har också begagnats i undersökningen. Sista resan genomfördes 1979-1980 och beslut togs därför att göra heltäckande dokumentation över hur *HMS Älvsnabbens* långresor genomfördes, med förberedelser och hur genomförd resa avrapporterades vid hemkomst. Dokumentationsverksamheten motiverades enligt följande:

Älvsnabben gör nu sin sista långresa. Hon har sedan den första resan 1953-54, blivit en institution. Större delen av flottans befälskår har fått sin grundläggande utbildning i henne. Man kan förutsätta att hon därigenom kommit att i vissa avseende prägla personalens attityd till yrket. Älvsnabben är också det sista större fartyg som finns kvar i flottan sedan 40-talet. I och med att övergången till en extremt lätt flotta nu slutförs, försvinner också boendestandard, organisationsformer etc. som fanns på de större enheterna. Årets regoffasp och befelever är sista årgången i den gamla befälsordningen.¹²

Långresefartyget *HMS Älvsnabben* var en institution för flottans officersutbildning. Det handlade om att till eftervärlden bevara minnet av de traditioner som detta fartyg var med om att förvalta. Dokumentationen blev omfattande och består av 12 arkivvolymmer.

Tidigare forskning

Karlskronas egenskap av huvudstation för örlogsflottan gör att staden sedan anläggandet 1680 varit föremål för ett mycket omfattande befästningsbyggande. Under 1800-talets tekniska

¹⁰ Danckwardt 1980 s. 64

¹¹ Mohr 1953 s. 10

¹² KrA F 2:1 Dokumentation av Älvsnabbens 25:e och sista långresa 1979-1980

omvandling intensifierades detta arbete. Detta beskrivs ingående av P H Enger i *Kungl. Fortifikationens historia del 5*. Verket är mycket omfattande och ligger nära källmaterialet, men saknar teoretiska ansatser. Om parken skriver Enger 1952: ”Den vackra parken innanför vallarna anlades i mitten av 1870-talet av kapten Bergman, (sedermera chef för Fortifikationen).¹³ Det är detta verk som ligger till grund för de populärvetenskapliga skrifter som utarbetats lokalt i Karlskrona. Jan Glete ger en vetenskaplig bild av 1800-talets utveckling på Kungsholms fort i *Kustförsvar och teknisk omvandling*.

Avsaknaden av vetenskaplig forskning är annars symptomatiskt för forskningsläget om flottan och Karlskrona. Den engelska historikern Mary Hilson som är en av få som publicerat sig vetenskapligt om Karlskrona, konstaterar också avsaknaden av vetenskaplig litteratur och försöker ge en förklaring till situationen:

For all its status as a metropolitan outpost, Karlskrona has generally been seen, by historians and contemporaries alike, as largely peripheral to the upheavals of the late nineteenth and early twentieth centuries, and, like Plymouth, it has largely been ignored by historians of popular politics.¹⁴

Karlskrona betraktas som en urban utpost i sydöstra Sverige och därför har historiker inte intresserat sig för örlogstadens historia. Detsamma får sägas om flottan efter det att huvudflottstationen flyttades från centrala Stockholm. Jan Glete menar att situationen beror på:

Historikernas förkärlek för vad jag här kallat Stockholms- och Sveaborgsperspektivet på linjeflottan och deras totalt negativa syn på Karlskronaperspektivet – linjeflottans eget perspektiv – är inte oförklarlig om man ser på det källmaterial som utnyttjats.¹⁵

Glete visar här att forskning om flottan saknas för tidsperioden 1720-1790 och ”ingen har förstått eller på allvar analyserat den svenska linjeflottan både när gällde personalens och materielens beredskap hade en helt annan profil än andra länders flottor.”¹⁶ Konsekvensen blir att det finns en stor kunskapslucka att fylla om dels staden Karlskrona, dels flottans verksamhet på huvudflottstationen.

Vid sidan av Roger Jonsson och Jan Glete är det bara arkitekturhistorikern William Anderson som skrivit vetenskapligt om Kungsholms fort. År 1930 utkom han med en vetenskaplig beskrivning av byggnadsbeståndet i Karlskrona och på flottans anläggningar i staden. Studien vilar på arkiv- och

¹³ Enger 1951-1952 del 2 s. 192

¹⁴ Hilson 2006 s. 176f

¹⁵ Glete 1990 s. 107

¹⁶ Glete 1990 s. 106

ritningsmaterial i Flottans arkiv, men också samtida historiska skildringar av staden och flottans anläggningar. När han behandlar Kungsholms fort och dess historia omnämns inte parken.¹⁷

Roger Jonsson ställer sig starkt frågande till om något hemförande av växtmaterial med flottans långresefartyg skett före 1978. Han går till och med så långt att han menar att traditionen påbörjades 1978.¹⁸ Jonsson sammanfattar:

Det har inte gått att hitta några trovärdiga uppgifter som beskriver en äldre tradition av växtresor i anslutning till fortets verksamhet, varken i det historiska källmaterialet, eller i det rikhaltiga materialet av senare historiska beskrivningar. Avsaknaden av källmaterial kan förklaras med att traditionen aldrig dokumenterats, eller att en eventuell dokumentation som beskriver förfarandet har försvunnit.¹⁹

I arbetet med examensarbetet ställde Fortifikationsverket allt tillgängligt källmaterial till Jonssons förfogande och han kunde inte hitta belägg för att den muntliga traditionen om parkens växters ursprung.

Efter höststormen 1967, vilken orsakade flera vindfällen och betydande skador på parkens vegetation, tillkallades den kände trädgårdsarkitekten Walter Bauer för en inventering av skadorna. Detta resulterade i en skrift som ger en hortonomsk kvalificerad ögonblicksbild av parken och dess vegetation 1967. Bauer uttalar sig inte om växternas ursprung, men konstaterar att parken anlades under senare delen av 1800-talet och att detta knyter an till det dåtida ”intresset för dendrologin, för samlandet av mer eller mindre exotiska trädslag.” Han konstaterade också att ”pieteten för den ursprungliga anläggningen har stått sig in i våra dagar”, samt att en viss förnyelse av träd och buskar skett under tidens gång.²⁰

Roger Jonssons mycket gedigna källgenomgång och de vetenskapliga slutsatser han dragit, bildar utgångspunkt för denna undersökning. Han skriver:

Det går därmed heller inte att slutgiltigt avfärda möjligheten att passerande fartyg vid enstaka tillfällen, och i begränsad utsträckning, fört med sig växter hem till Kungsholmen under fortets tidigare historia. Om detta förfarande ägt rum är det dock mest troligt att det skett omkring perioden för parkens anläggande och/eller under 1930- talet, då parken uppenbart utökats med ett nytt växtmaterial i betydande omfattning.

Jonsson kunde inte finna belägg för påståendet om hemförandet av växtmaterial på flottans fartyg. Han kunde heller inte finna att någon liknande tradition finns eller har funnits inom andra staters örlogsflottor.²¹ Vidare menar han att om det skall ha tagits hem några buskar och träd är det mest troligt att detta skedde på 1870-talet eller under 1930-talet. Tidpunkterna för när växtmaterialet rimligtvis skall ha hemförts är viktiga då Jonsson argumenterar utifrån sin egen empiriska undersökning av parkens befintliga och tidigare växtlighet. Det är utifrån de

¹⁷ Anderson 1930 s. 44ff; 151ff

¹⁸ Jonsson 2006 s. 72

¹⁹ Jonsson 2006 s. 94

²⁰ Bauer 1967 s. 1

²¹ Jonsson 2006 s. 94

växter som finns och har funnits som en tradition har uppstått. Undersökningens fråga är tudelad. Har det funnits en tradition att hemföra träd, eller är det en muntlig tradition som uppstått.

Undersökning

Parken på Kungsholms fort anlades av Ingenjörskåren vid ombyggnationen 1873-1879. Det var Ingenjörskåren som sedan 1850 ansvarade för fästningarna i Karlskrona. Flottan hade inget med parkens anläggande att göra.²² Ingenjörskåren hade dessutom redan anlagt åtminstone en parkanläggning och detta på Karlsborgs fästning. Anna Fredrika Ehrenborg beskrev 1855-1856 hur hon uppfattade denna parkanläggnings träd och växter som exotiska i jämförelse med den svenska floran:

Inom ett halft århundrade, från denna dag, skall der, till wenster, vara en skön park af många slags trän. Uti den skola flockar af resande lustvandra för att bese stället märkvärdigheter. Och der på en terrass, prydd med sköna, ännu i riket okända blommor från många länder, skall ett vackert hus länge vara bebodt. [...] Och der, till höger skall denna fästning utbreda sina murar kring en vidsträkt stadsplan, och på den, mellan byggnader, med utländsk prakt och konst uppförda, skola gröna fält, ämnade till hustomter eller trädgårdar och omgifna med långa skuggande alléer af lummiga kastanier, lindar, almar, lönnar, etc. fågna ögonen och gifva skugga åt skaror af arbetsfolk, och gäster, som flitigt genomvandra de gator, hvilka löpa deremellan.²³

Ehrenborgs beskrivning har ett historiskt perspektiv med utgångspunkt år 1805 och är skriven 1855-1856. Jämförelsen visar att den typ av park med för svenska förhållanden ovanliga träd och växter fanns på Karlsborgs fästning ett 20-tal år tidigare än på Kungsholms fort. Bilder på parkanläggningen finns från 1910-talet.²⁴

Den tidigaste källan som beskriver parken på Kungsholms fort är Senta Centervalls släktkrönika från 1936. Hon kom att bo på Kungsholms fort från 1892 då hennes far blivit ditkommenderad för att sätta upp Karlskrona artillerikår. Han kom senare också att bli grundaren av Kustartilleriet. Senta Centervall menade att parken var berömd, men nämner inget om att dess växtlighet skall ha varit hemförd av flottan. Växtligheten hon nämner är körsbärsträd, syrener, guldregn, jasminbuskar, hagtornsträd, silverpoppel, blodbok, silverpil, cypress, äkta kastanj, valnötsträd, en rosengård och balsamisk akacia. Båtsman Gram planterade varje säsong blomsterrabatter. Det mest ovanliga trädet som fanns under hennes tid var ett tulpanträd.²⁵ Växtligheten hon beskrev var heller inget anmärkningsvärt, utan bestod av sådant som en besökare kunde vänta sig finna i en svensk parkanläggning. De träd och

²² Enger 1951-1952 del 2 s. 192

²³ Räftegård 1983 s. 100

²⁴ Ericsson & Lippold 1995 s. 46; 63; 124; 135; 137

²⁵ Centervall 1936 s. 155ff

buskar hon upplevde var de som planterats i slutet av 1870- och under 1880-talen, vid parkens etableringsfas. Framförallt innehöll parken två ekonomiträdgårdar för fästningskommendanten och kaptensbostället. Då hon inte kände till vem det var som initierat anläggandet av parken, skapade hon embryot till den muntliga traditionen genom påstå att den tillkommit genom ”en av fästningens tidigare kommandanter, en originell gammal sjöbjörn, som året om setat inestängd på ön i roddbåtarnas tid, hade velat skapa en om sydligare länders växtlighet påminnande omgivning.”²⁶

P. H Enger som utgick från Kungl. Fortifikationens källmaterial kunde 1951-1952 konstatera att parken anlagts av fortifikationskaptenen Bergman.²⁷ Arkitekturhistorikern, med lokalanknytning, William Anderson omnämner inte parkanläggningen i sin vetenskapliga beskrivning av Kungsholms fort och dess historia från 1930.²⁸ Som vetenskapsman utgick han från arkivmaterialet i flottans arkiv och där finns inga belägg för den muntliga traditionen som efter andra världskriget fick ett eget liv. Fortchefen H. Mohr, som tjänstgjorde på Kungsholmen under 1940-talet, berättar inte om några döda träd och buskar orsakade av krigsvintrarna. Han skriver två meningar: ”Parken anlades på 1870-talet av sedermera chefen för fortifikationen G. A. Bergman. Solvisaren uppsattes 1927.” Han är dessutom den källa som står närmast i tid till den påstådda händelsen. Inte heller nämner han något om att växtligheten skall vara hemförd av flottans fartyg.²⁹

Generalmajoren vid kustartilleriet, Alf Nyman, utgav 1968 *Kungsholms fort – kort historik*. Denna korta skrift, endast sju sidor, saknar källhänvisningar och tillkom året efter det att trädgårdsarkitekt Walter Bauer besökt Kungsholmen för att inventera parkanläggningen efter höststormen i oktober 1967 och var ett sätt för Alf Nyman att befästa den muntliga tradition inom kustartilleriet som börjat florera om parkens ursprung. Till Bauers rapport från år 1967 bifogade Nyman en skrivelse:

Vid arkitekt Bauers besök här 27/10 hade jag semester, varför jag ej fick tillfälle träffa honom. Då förslaget innebär en ganska hård gallring av träd och buskar och jag är skäligen okunnig ifråga om parkanläggningar, vore jag tacksam, om Du ville läsa redogörelsen och vid tillfälle låta mig ta del av Dina synpunkter.³⁰

I skrivelsen bekräftar Nyman att han dels aldrig träffade Bauer, dels var okunnig ifråga om parkanläggningar. Bauers inventering konstaterade att parken var oförändrad sedan

²⁶ Centervall 1936, s. 155.

²⁷ Enger 1951-1952 del 2 s. 192.

²⁸ Anderson 1930, s. 44f.

²⁹ Mohr 1953 s. 10

³⁰ Bauer 1967, Förord.

anläggandet och att bara viss förnyelse av växtbeståndet skett sedan 1870-talet.³¹ Trots detta skriver Nyman året efteråt att parken med "[d]ess skyddade läge gör att också mer sydländska träd trivs där. De stränga vintrarna under 1940-talets tidigare år gick dock illa åt denna växtlighet."³² Nyman skriver 15 år efter *SvD*-artikeln *Afrikansk flora och "cubansk" hamn attraktioner på Kungsholms kastell*.³³ År 1953 existerade den "sydländska" floran på Kungsholms fort. Men år 1967 hade den försvunnit. Nyman är det tidigaste skriftliga belägget för påståendet om att de exotiska växterna skall ha förstörts av kylan under 1940-talet. Kronologin stämmer inte. De växter Bauer och Nyman beskådade i parken år 1967 var samma som Bjarne Rydell och *SvD*-journalisten såg år 1953. Bauers växtinventering kunde inte bekräfta den muntliga tradition som gavs uttryck för 1953. Det fanns ett behov att förklara varför det saknades mer exotiska växter vid Bauers inventering. I dödsrunan över Alf Nyman i *Tidskrift i sjöväsendet* omtalas hans speciella historiska intresse för Kungsholms fort.³⁴

Avsaknaden av forskning om Karlskrona och dess befästningar har lämnat fältet fritt för amatörhistoriker utan skolning i historisk teori och metod. Det finns en mycket rik flora populärhistoriska verk producerade om Karlskronas historia. Dessa vilar inte på källmaterial, utan återger oftast muntliga traditioner som inte går att belägga. Exempel på detta är Olle Melin. Ett annat exempel är den tidigare Chefen för Blekinge Kustartilleriförsvaret, översten 1. graden Jean-Carlos Dankwardt. Målände beskriver Dankwardt hur Kungsholmen under 1600- och 1700-talen omvandlades till en fästning och med detta förlorade sin ursprungliga växtlighet. "Floran är av dessa skäl synnerligen varierande. Av allt att döma har även utländskt gräsfrö, troligen infört med örlogsfartyg på 1800-talet, använts. [...] På 1870-talet började den nuvarande parken att anläggas. Därvid planterades ett stort antal mindre vanliga trädslag, som i många fall infördes av örlogsfartyg från utlandsexpeditioner."³⁵ Många av dessa exotiska träd från Medelhavet och Nordamerika ha förstörts under de hårda vintrarna på 1940- och 1950-talen enligt Dankwardt, men, skriver han, traditionen återupptogs 1978 genom att flottans långresefartyg hemförde två mullbärsträd från Frankrike. Avslutningsvis uttryckte han förhoppning om att *HMS Älvsnabben* skulle hemföra korkeksplantor under den sista långresan 1980: "På detta sätt hoppas man nu kunna förnya trädbeståndet och hålla

³¹ Bauer 1967 s. 1

³² Nyman 1968 s. 7

³³ Afrikansk flora och "cubansk" hamn attraktioner på Kungsholms kastell; *SvD* onsdagen den 8 juli 1953

³⁴ Alf Nyman; *Tidskrift i sjöväsendet* Nr. 6: 1973, s. 424f.

³⁵ Dankwardt 1980 s. 65

parken levande ur botanisk synpunkt samtidigt som en fin tradition bevaras.”³⁶ Juan-Carlos Dankwardt hänvisar inte till några källor, varför hans påstående om parkens historia inte är kontrollerbara.

Kapten Krister Wiktorsson uppgav för *Blekingeposten* 1979 att växtmaterial hemförts som tack för avskedssaluten fortet gav de förbipasserande fartygen, men den salut som utväxlades var reglementerad sedan 1858 och skulle utväxlas vid passage av samtliga svenska sjöfästningar, vilket tycks ha fallit i glömska inom kustartilleriet.³⁷

Inför öppnandet av Bo93 år 1993 var *SvD* tillbaka på Kungsholms fort. Då hade begreppet ”Jardin de Retour” skapats för att beskriva parkens unikum, men problemet är att begreppet inte existerar utanför Kungsholms fort, trots att det för tidningens reporter hävdades att det var ett franskt militärt begrepp för en internationell företeelse. Men uttrycket ”Jardin de Retour” är en förvanskning av namnet på parken *Jardin des retours* som anlades på 1980-talet av landskapsarkitekten Bernard Lassus, i den tidigare örlogsstaden Rochefort-sur-Mer. Parken anlades som en del av en större turistsatsning och till minne av de vetenskapliga expeditioner som den franska flottan var delaktiga i.³⁸ Namnet och historien kring parken missuppfattades av en delegation från Karlskrona kommun på studieresa under ledning av kommunens informationschef Peter Althini. Resan skedde 5-10 februari 1989 och med på resan var förutom kommunens ledande politiker Sten Swedlund, Leifh Stenholm och Peter von Busch.³⁹ Den svenska örlogsflottans expeditioner hade dessutom aldrig några vetenskapliga syften, de var avsedda för övning av kadetter. Det var de franska och engelska flottorna som Linnés lärjungar medföljde.

HMS Älvsnabbens ibruktagande som långresefartyg skedde samma år som *SvD* gjorde sitt första reportage om Kungsholms fort år 1953. Artikeln och Per-Edvin Fribergs samt Gunnar Ulvås bok *Med Älvsnabben över de sju haven* om resan 1953-1954 är därför samtida källmaterial, men utgår från två olika traditioner. Kapten Bjarne Rydell och hans kustartillerikolleger sökte en förklaring till varför det fanns för dem exotiska växter i parken. Friberg och Ulvås beskrev den tredje världsomseglingen som företagits av svenska flottan, nu med det nya långresefartyget *HMS Älvsnabben*. Fartygschefen Willy Edenberg gjorde ansträngningar för att återknyta till föregångaren *HMS Vanadis* världsomsegling 1883-1885.

³⁶ Dankwardt 1980 s. 65f

³⁷ Kungsholms fort bemannat i 300 år; *Blekinge-Posten* 18/5-24/5 1979; Kongl. Maj:ts i Nåder fasställda förnyade Salut-Reglemente för Rikets Örlogsfartyg och fästningar; gifvet Cristiania slott den 28 Maj 1858; Kap. 3 §34; Gynther 1861, s. 19.

³⁸ <https://www.rochefort-ocean.com/organiser/activites/visiter-les-sites-de-rochefort-ocean/jardin-des-retours-110952>, hämtad 2018-02-04, 11:52.

³⁹ Rapport från studieresa till Chatham, Portsmouth och Rochefort.

Hade det här framkommit uppgifter om att detta fartyg fört med sig växtmaterial hem, skulle detta ha uppmärksammats, då Edenberg ville anknyta till flottans traditioner.⁴⁰ Detta är en viktig iakttagelse, då Roger Jonsson visat att 1880-talet tillsammans med 1930-talet var de perioder som planteringar skedde. Men samtidigt framhåller Jan Glete att örlogsflottans officerare på 1870- och 1880-talen var ointresserade av Kungsholms fort, vilket orsakade personalförsörjningsproblem. De män som sökte sig till flottan gjorde inte detta för att tjänstgöra på en befästning i Karlskronas inlopp, utan för att få segla på de sju haven. De 22 fartyg som under 1880-talet återkom från övningsexpedition till tropiska och subtropiska farvatten⁴¹ hade inga exotiska växter med sig hem till Kungsholms fort, därför att örlogsofficerarna saknade intresse för befästningen. Dessutom var det Kungl. Fortifikationen som ansvarade för ombyggnaden av befästningen och också denna vapengren som anlade parken på 1870-talet genom fortifikationsofficeren Bergman, som saknade anknytning till flottan.

Det går således inte att finna belägg för att flottan före 1978 skall ha haft som tradition att föra med sig exotiska växter hem för plantering i parken på Kungsholms fort. Dock finns det uppgifter som visar att enskilda sjömän medfört prydnadsväxter för att smycka sina hem.

Viktor Balck framhåller att den årliga hemkomsten av långresefartyget var en märkesdag i Karlskrona. När Kungsholms fästning signalerade att det väntade fartyget var i sikte, strömmade alla de Karlskronabor som hade möjlighet till Kungsbron för att ta emot.⁴² Att långresefartygets hemkomst var en stor tilldragelse i Karlskrona vittnar också Arthur Ståhle (1881-1926) om. Hemkomsten präglades för sjömännens familjer av omhändertagandet av ”utrikespinaulerna”.⁴³ Långresorna och ”utrikespinaulerna” var ett återkommande tema för Ståhle även i *Bland sjömän, skogsmatrosar och pillemasare* från 1920.⁴⁴ De hemförda föremålen, exempelvis pelargonier, fuchsior, kanariefåglar och solfjädrar, smyckade sedan underofficershemmen på Björkholmen och Väster udd, visar Erik Hägg 1915 utifrån intervjuer med personer födda på 1830-talet.⁴⁵

Avslutning

De populärhistoriska verk och tidningsartiklar som utgår från kustartilleriets traditionsförmedling menar att växtligheten i parken på Kungsholms fort har hemförts av

⁴⁰ Ulvås, Gunnar; Friberg, Per-Edvin 1955 s. 15; 18; 199; 200.

⁴¹ http://alvsnabben.se/alla_langresor.htm

⁴² Balck 1929 s. 42f

⁴³ Ståhle 1922 s. 28

⁴⁴ Ståhle 1920 s. 39, 87f; Ståhle 1922 s. 28, 136ff

⁴⁵ Hägg 1915 s. 78

långresefartyg. Trots att detta är en återkommande historia är det ingen som kan belägga när detta har skett. *SvD*-artikeln från 1953 är den äldsta källan som hävdar att så varit fallet. Kapten Bjarne Rydell och journalisten åsyftade den då befintliga växtligheten och menade att de exotiska träden planterats eller framdrivits av en icke namngiven fortchef.⁴⁶ Men den växtlighet Rydell visade upp för *SvD*-reportern 1953 var resultatet av den nyplantering som Roger Jonsson visar skedde under 1930-talet. Det sena 1970-talets uppgifter om att de tidigare hemförda exotiska växterna skulle ha förstörts under de extremt kalla krigsvintrarna har troligtvis sitt ursprung i Alf Nymans skrift från 1968, men är inget som bekräftas av artikeln från 1953.⁴⁷ Bjarne Rydell och hans samtida upplevde parkens växtlighet som exotisk och detta bekräftade för dem den muntliga traditionen med att flottans fartyg tagit hem växterna. Vid trädgårdsarkitekt Walter Bauers parkinventering hösten 1967 stod det klart för kustartilleriet att växtlighetren i parken inte var något unikt. När Alf Nyman skrev sin skrift ett år senare behövde han förklara frånvaron av de exotiska växterna som den muntliga traditionen berättade om, varför han lanserade tanken om att de frånvarande exotiska växterna förstörts av de kalla krigsvintrarna på 1940-talet.

Nyman spekulerade inte i växternas ursprung, han litade till den muntliga traditionen och ville bara förklara dess frånvaro. I Jean-Carlos Danckwardts historik från 1980, ytterligare 12 år efter Nyman 1968, hade Rydells och Nymans historier sammansmälts till en gemensam historia. Men nu hade historien blivit mer omfattande och flottans tradition med hemtagande av växter hävdades ha pågått sedan 1600-talet. När Karlskronadelegationen besökte Rochefort-sur Mer år 1989 missuppfattade de medföljande stadens nyanläggning av parken *Jardin des retours* som en motsvarighet till parken på Kungsholms fort. Därför myntades det ”franska” begreppet ”Jardin de retour” i Karlskrona för att beteckna fenomenet kring parken på Kungsholms fort. Detta kom i tryck första gången i *SvD* sommaren 1993.

Men för flottans del skapades 1978, medvetet eller omedvetet, en ny tradition som knöts till flottans, i modern tid, legendariska långrese- och utbildningsfartyg *HMS Älvsnabben*. En tradition skapas när något återupprepas. *HMS Älvsnabben* tog hem det första trädet till Kungsholms fort under sin näst sista resa 1978. På sista resan 1979-1980 togs ytterligare träd med hem. Det hade då blivit en vana. När *HMS Carlskrona* i *HMS Älvsnabbens* efterföljd fortsatte föra hem växter, var traditionen född. *HMS Carlskrona* har också hemfört majoriteten av de mer eller mindre ”exotiska” träd och buskar som sommaren år 2017 återfanns i parken på Kungsholms fort.

⁴⁶ Afrikansk flora och ”cubansk” hamn attraktioner på Kungsholms kastell; *SvD* onsdagen den 8 juli 1953.

⁴⁷ Nyman 1968, s. 7.

Källor

Affärsverken

Audioguide på *M/F Gåsefjärden*

Krigsarkivet

0573 Fartyg och fartygsförband Karlskrona 1844 – 1998

Ä:002:Ö Älvsnabben, Minkryssare

F 2:1 Dokumentation av Älvsnabbens 25:e och sista långresa 1979-1980

Internet

Älvsnabben.se

http://alvsnabben.se/alla_langresor.htm; hämtad 13:16, 2016-11-08

<https://www.rochefort-ocean.com/organiser/activites/visiter-les-sites-de-rochefort-ocean/jardin-des-retours-110952>, hämtad 2018-02-04, 11:52.

Otryckt material

Althini, Peter. 1989. ”Rapport från studieresa till Chatham, Portsmouth och Rochefort. Resan ägde rum 5-10 februari 1989 med anledning av Stumholmsprojektet”

Bauer, Walter. 1967. ”Kungsholms fort – inventering av fortets park och kommentarer”

Mohr, H. 1953. ”Historiska anteckningar om Kungsholmen av fortchefen, kapten H. Mohr (samlade 1947-1953)”

Tryckt material

Alf Nyman; *Tidskrift i sjöväsendet* Nr. 6: 1973

Afrikansk flora och ”cubansk” hamn attraktioner på Kungsholms kastell; *SvD* onsdagen den 8 juli 1953

Bara växter skjuter skott; *SvD* måndagen den 26 juli 1993

Kungsholms fort bemannat i 300 år; *Blekinge-Posten* 18/5-24/5 1979

Litteratur

Anderson, William. 1930. *Karlskrona. Gator och byggnader*. Malmö

Balck, Viktor. 1929. *Viktor Balcks minnen i ungdomen*. Stockholm

Danckwardt, Jean-Carlos. 1980. *Kungsholmens historia*. Karlskrona.

Enger, P. H. 1951-1952. *Kungl. Fortifikationens historia del 5*. Stockholm

- Ericsson, Lars; Lippold; Björn. 1995. *Karlsborgsliv*. Falköping
- Glete, Jan. 1985. *Kustförsvar och teknisk omvandling – svenskt försvar och utländska impulser*. Lund
- Glete, Jan. 1990. En styrka mest på papperet? Historiografiska synpunkter på 1700-talets svenska linjeflotta. *Studier i modern historia*. Kristianstad
- Gynther, Wilhelm. 1852. *Författningssamling för Kongl. Majt:s Flotta, andra delen*. Härnösand
- Gynther, Wilhelm. 1854. *Författningssamling för Kongl. Majt:s Flotta, fjerde delen*. Härnösand
- Gynther, Wilhelm. 1861. *Författningssamling för Kongl. Majt:s Flotta, sjunde delen*. Härnösand
- Hilson, Mary. 2006. *Political change and the rise of labour in comparative perspective: Britain and Sweden 1890-1920*. Lund
- Hägg, Erik. 1915. *Sjömännens stad*. En bok om de gamla stadsdelarna Björkholmen och Väster udd' i Karlskrona samt deras invånare. Karlskrona
- Jonsson, Roger. 2006. *Kunskapsunderlag inför ett framtida vårdprogram på Kungsholms fort*. Examensarbete vid: Institutionen för landskapsplanering. Lund
- Melin, Olle. 2002. *Marinmuseum Årsbok 2002 Kungliga Karlskrona Kustartilleriregemente 1/1 1902 - 31/10 2000*. Karlskrona
- Melin, Olle. 2002. *Ytterförläggningarna. Marinmuseum Årsbok 2002 Kungliga Karlskrona Kustartilleriregemente 1/1 1902 - 31/10 2000*. Karlskrona
- Nyman, Alf. 1968. *Kungsholms fort – kort historik*. Stockholm
- Räftegård, Börje. 1983. *Carlsborg. Ur fästningens och ortens äldre historia*. Alingsås
- Sandström, Åke. 2008. *Sökandet efter en ny svensk identitet – Om självsyn och synen på Finland 1808-1860*. Engman, Max; Villstrand, Nils Erik. Red. *Maktens mosaik*. Stockholm
- Ståhle, Arthur. 1920. *Bland Sjömän, skogsmatrosar och pillemasare*. Stockholm
- Ståhle, Arthur. 1922. *Per Albins bok: Bland Sjömän, skogsmatrosar och pillemasare*. Stockholm
- Ulvås, Gunnar; Friberg, Per-Edvin. 1955. *Med Älvsnavben över de sju haven*. Malmö